

N:o 32.

Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående vissa åtgärder i afseende på förvaltningen af kronans domäner; gifven Stockholms slott den 15 April 1887.

Under åberopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver finansärenden för denna dag, vill Kongl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen att

dels medgifva, att arrendatorerne af kronans utarrenderade egendommar må å arrendeafgiften för sistförflutna arrendeår åtnjuta eftergift med tio procent, att afdragas å den del af arrendebeloppet, som ännu må vara obetald, eller, der arrendeafgiften blifvit till fullo gulden, upp-bäras kontant, att afkortas å 1886 års arrendemedel; dock att från åtnjutande af denna eftergift undantagas innehafvarne af följande arrenden, nemligen:

arrenden, hvarom kontrakten afslutats efter 1884 års början;

arrenden af skog och fiske samt andra till jordbruksegendom icke hänförliga, särskildt utarrenderade lägenheter och förmåner, såsom fisken, qvarnar, sågar, hus och tomter m. m.;

arrenden af de för skogsväsendets räkning utarrenderade egendomarne;

arrenden, bestämda i persedlar, att utgöras in natura eller lösas efter löpande årets markegång eller femårigt medelpris;

arrenden af Malmö och Christianstads hospitaler förut tillhöriga hemman och lägenheter;

arrendena af Eldgarns kronoäng i Stockholms län samt af in-dragna pipareboställena $\frac{1}{16}$ mantal Brännårby i Södermanlands län, $\frac{1}{4}$

mantal Lilla Holgryte i Jönköpings län och $\frac{1}{4}$ mantal Gräsöna i Skaraborgs län;

arrenden, hvilka redovisas till indelningshafvare på gammal stat; samt andra arrenden, hvilka icke ingå omedelbarligen till statsverket;

dels jemväl medgifva, att, med enahanda undantag, som omförmläts i föregående punkt, kronans nuvarande arrendatorer må ega att, der de så önska, uppsäga sina arrenden till upphörande den 14 Mars 1889, med iakttagande härvid,

att uppsägningen skall göras skriftligen hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet inom två månader, efter det kungörelse i ämnet af Kongl. Maj:t utfärdats, och åtföljas af arrendelöftsmännens förklaring att de, oberoende af att arrendet sålunda kommer att afträdas tidigare, än arrendeaftalet bestämmer, vidblifva sin borgen för fullgörande af de arrendatorn åliggande förbindelser,

samt att arrendator, hvilken begagnar den medgifna uppsägningsrätten, icke må vid den arrenderade egendomens utbudande på nytt arrende åtnjuta vare sig optionsrätt, äfven om sådan varit honom genom arrendekontraktet tillförsäkrad, eller den nu i 7:de punkten af gällande grunder för förvaltningen af kronans domäner stadgade rätt för arrendator, som väl brukat egendomen, att efter arrendets utbudande öfvertaga detsamma emot erläggande af högsta erbjudna arrendeavgift;

dels för sin del besluta, att de i 7:de och 8:de punkterna af Kongl. kungörelsen den 10 November 1882 meddelade bestämmelser rörande förvaltningen af kronans jordbruksdomäner skola utbytas mot följande stadganden:

7:o Sedan arrendevilkoren blifvit af Domänstyrelsen fastställda, skall, derest förre arrendatorn enligt äldre kontrakt är berättigad till optionsrätt eller innehaft arrendet så lång tid, att denna tillsammans med återstående delen af arrendetiden uppgår till tio år, och han egendomen väl brukat, hvilket tillhör Domänstyrelsen att efter derom vid arrendeuppskattningen och af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande afgifna yttranden pröfva, arrendet, innan detsamma offentligen utbjudes, till det fastställda arrendevärdet hembjudas förre arrendatorn eller, i händelse han med döden afgått, hans enka och barn; börande i senare fallet, derest arrendatorn efterlemnats både enka och barn eller flera barn, dessa föreläggas att, om de vilja arrendet gemensamt bibehålla, till handhafvande för deras räkning af egendomens skötsel anmäla lämplig person.

Göres ej inom förelagd tid anmälan om arrendets öfvertagande eller varder ej, då enligt föregående punkt sterbhusdelegare åligger att anställa viss person för egendomens skötsel, härtill inom sådan tid anmäld person, som af Domänstyrelsen godkännes, anses optionsrätten förfallen, och varde, i sådant fall eller då optionsrätt ej eger rum, efter kungörelse, som skall innefatta egendomsbeskrifning, underrättelse om arrendevilkoren och det arrendevärde, Domänstyrelsen ansett egendomen böra betinga, samt öfriga nödiga anvisningar, arrendet utbjudet å offentlig auktion, hvilken förrättas samtidigt hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet och å plats i orten, som af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande bestämmes, af kronofogden eller annan af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnad kronobetjent.

Före auktionen må jemväl skriftliga förseglade anbud ingifvas till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, hvilka anbud, sedan det muntliga utropet blifvit med klubbslag afslutadt, öppnas och jemte de erhållna muntliga anbuden underställas Domänstyrelsens pröfning; egande Styrelsen till arrendator antaga den högstbjudande, som för sitt anbud stält godkänd säkerhet, der anmärkning emot hans frejd icke förekommit och han icke förverkat arrenderätt till kronoegendom under sådana omständigheter, att Styrelsen finner honom till arrendator olämplig. Är antagligt anbud, motsvarande minst det åsatta arrendevärdet, icke afgifvet, bör arrendet å ny auktion utbjudas.

På Styrelsen ankomme derefter att, med iakttagande af ofvan stadgade vilkor i afseende å säkerheten samt arrendatorns person och frejd, arrendet åt den vid senare auktionen högstbjudande upplåta eller, i händelse antagligt anbud dervid icke erhållits, om egendomens skötsel tills vidare efter omständigheterna förordna.

Ej må någon klaga deröfver, att hans anbud ej antagits.

8:o Vid utarrendering i här ofvan stadgade ordning skall bland arrendevilkoren intagas det uttryckliga förbehåll, att, derest efter arrendetidens utgång egendomen i sin helhet eller till någon del ej vidare kommer att utarrenderas eller vederbörande embetsmyndighet skulle finna lämpligt att egendomen eller en del deraf under ett arrende med annan egendom upplåta, arrendatorn då icke eger att för den honom eljest tillkommande optionsrätt af kronan fordra eller erhålla någon ersättning.

dels ock förklara, att, der Kongl. Maj:t, efter framställning af Domänstyrelsen, finner ersättning, hvartill nuvarande arrendator af kronan tillhörig egendom enligt de för hans arrende gällande föreskrifter kan finnas berättigad för verkställd öfverbyggnad, böra af

kronan gäldas, härför erforderligt belopp må af tillgängliga medel förskjutas, att sedermera anmälas hos Riksdagen till ersättande.

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kongl. Maj:t förblifver Riksdagen med all Kongl. nåd och ynnest städse väl bevågen.

OSCAR.

Gust. Tamm.

*Utdrag af protokollet öfver finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i Statsrådet å Stockholms slott den 15 April
1887.*

Närvarande:

Hans Excellens Herr Statsministern THEMPTANDER,
Hans Excellens Herr Ministern för utrikes ärendena Grefve
EHRENSVÄRD,
Statsråden: LOVÉN,
VON STEYERN,
Friherre VON OTTER,
HAMMARSKJÖLD,
RICHERT,
RYDING,
VON KRUSENSTJERNA,
Friherre TAMM.

Chefen för Finansdepartementet, Statsrådet Friherre Tamm yttrade:
»Med anledning deraf att under de senare åren en stor del arren-
datorer af kronans för statsverkets räkning utarrenderade egendomar
nödgats i följd af iråkadt obestånd och deraf föranledd oförmåga att
förnya arrendeborgen afträda sina arrenden, samt att från åtskilliga
arrendatorer framställningar ingått att erhålla anstånd med erläggande
af arrendeafgifterna eller nedsättning i desamma eller ock att få af-
träda sina arrenden, anmodade Chefen för Domänstyrelsen vederbörande
föredragande hos Styrelsen att verkställa utredning rörande anlednin-
gen till den betryckta ställning, hvori kronoarrendatorerne befunne sig,
samt att afgifva förslag till åtgärder för åstadkommande af en förbät-
tring härutinnan.

I det yttrande, som till fullgörande af detta uppdrag afgafs till

Domänstyrelsens protokoll den 10 Juni nästlidet år, erinrades om de vexlande grunder, efter hvilka arrendeafgifterna för kronans utarrenderade egendomar för närvarande utginge, allt efter som dylik egendom sedan längre tid tillbaka stått under kronans omedelbara förvaltning och i dylikt fall utarrenderats före eller efter 1871, då naturaarrendena för kronans domäner utbyttes mot penningearrenden, eller tillhört antalet af de till statsverket senare indragna militieboställena och hospitalsegendomarne, för hvilkas utarrendering före indragningen särskilda grunder tillämpats; utvisande den närmare redogörelse, som lemnats beträffande berörda förhållanden, att för större delen af de utarrenderade egendomarne arrendena vore bestämda antingen i penningar eller i naturapersedlar, hufvudsakligast spanmål, eller ock i båda slagen, med förbindelse för arrendatorerne att lösa naturapersedlarne efter medelmarkegångspris, men för ett färre antal egendomar vore satta i persedlar, att utgöras in natura eller lösas efter femårigt medelpris eller ock efter det löpandeårets markegång eller det pris, som i markegångstaxorna betecknas med Litt. A.

Det anfördes vidare:

att då, såsom förhållandet varit i rikets samtliga län under de sista åren, årsprisen å spanmål sjunkit allt lägre och lägre under medelmarkegångsprisen, samt prisen på andra landtmannaprodukter rönt inverkan af gällande pris å spanmål, häri vore att söka en af de väsentligaste anledningarne till att de arrendatorer, som vore skyldige att lösa sina naturaarrenden med annan lösen än efter årspris, kommit i en betryckt ställning;

att ställningen icke vore att anse bättre, utan snarare sämre för de arrendatorer, som erlade arrenden med ett för hela arrendetiden bestämdt penningebelopp, enär nemligen vid prisens sjunkande medelmarkegångsprisen toge ett, ehuru föga märkbart, intryck deraf, hvarigenom de arrenden, som utginge efter sistnämnda pris, i någon om ock obetydlig mån minskades, då deremot en dylik minskning alldeles icke komme de arrendatorer till godo, som skulle erlægga penningearrenden;

att ett sådant prisfall å landtmannaprodukter, som nu inträffat, icke kunnat förutses vare sig af arrendatorerne sjelfve eller af de myndigheter, som haft befattning med arrendevilkorens bestämmande;

samt att, då någon nämnvärd höjning i prisen sannolikt icke komme att under den närmaste framtiden inträffa, fara vore för handen, att, derest icke någon ändring till arrendatorernes fördel vidtoges i bestämmelserna för arrendeafgifternas utgörande, ej allenast flertalet arrendatorer, utan äfven de personer, som iklädt sig borgensansvarighet för arrendeskyldigheternas fullgörande, ginge sin ruin till mötes.

På grund af det ofvan anförda föreslogs, att de arrendatorer, som vore skyldige erlægga arrendena med lösen för spanmål eller andra naturapersedlar, skulle för år 1886 och framdeles under löpande arrendetid få erlægga arrendena med lösen för spanmålen och naturapersedlarne efter årsmarkegången (Litt. A i markegångstaxorna), samt att nu utgående penningearrenden finge omsättas till spanmål och sådana sädeslag, som i orten mest odlades, att på enahanda sätt lösas, äfvensom att till grund för denna omsättning måtte läggas medium af prisen Litt. A i markegångstaxorna för åren 1876—1885. Från den sålunda föreslagna lindringen ansågos dock böra undantagas de arrendatorer, hvilka förvärfvat sina arrenden under år 1884 och de derefter följande åren, då de stadigt sjunkande spanmålsprisen utöfvat sin fulla verkan på arrendebeloppen och i allmänhet nedbragt dessa så lågt, att någon ytterligare nedsättning ej billigtvis kunde begäras, äfvensom innehafvare af skogsarrenden och arrenden af fisken.

På enahanda grunder hemställdes jemväl, att, med ändring af nu gällande bestämmelser, arrendena för kronans jordbruksdomäner vid ny utarrendering måtte bestämmas i spanmål, att lösas efter årsmarkegång.

Såsom bidragande orsaker till en mängd arrendatorers brydsamma ställning angafs, dels att arrendena af kronans egendomar utbjödes å auktion till den högstbjudande, i följd hvaraf arrendeafgifterna ej sällan blefve högre, än som öfverensstämde med egendomarne afkastningsförmåga, och dels att arrendatorerne icke hade säkerhet att för sig och de sina njuta frukten af det arbete, de å egendomarne nedlade, och således saknade all eggelse att å egendomarne vidtaga andra förbättringar än sådana, som genom kontrakten vore uttryckligen föreskrifna. Till förekommande af den förstnämnda olägenheten föreslogs, att städja vid auktionerna skulle återinföras, och förordades, såsom det säkraste medlet att förmå arrendatorerne att väl sköta egendomarne, återinförande af den genom nådiga kungörelsen den 24 Maj 1875 borttagna optionsrätten.

Sedan öfver det sålunda inom Domänstyrelsen utarbetade förslaget yttranden, enligt Styrelsens anmodan, afgifvits af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i rikets samtliga län, har Domänstyrelsen i underdånig skrifvelse den 19 November sistlidet år gjort framställning i ämnet i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ofvanberörda förslag. Framställningen om arrendenas bestämmande enbart i naturapersedlar har Domänstyrelsen, på grund af häremot framställda anmärkningar, ansett böra modifieras sålunda, att en del af arrendet, förslagsvis $\frac{1}{3}$, komme att sättas i penningar; och enär af länsstyrelsernas i Blekinge,

Hallands, Gefleborgs, Jemtlands, Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län ofvanberörda utlåtanden synts Styrelsen framgå, att någon nedsättning i arrendena för kronoegendomarne i dessa län ej af behovet påkallades, har ändring i gällande kontrakt om arrendena i dessa delar af landet icke funnits för närvarande böra sättas i fråga.

I nära öfverensstämmelse i öfrigt med det ofvan omförmälda förslaget har Domänstyrelsen, till beredande af lättnad i svårigheterna för de nuvarande arrendatorerne, föreslagit, att i rikets samtliga län, med undantag af Blekinge, Hallands, Gefleborgs, Jemtlands, Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens, de arrendatorer af kronans egendom, som erlade naturaarrenden, att lösas efter medelmarkegångspris (Litt. C i markegångstaxan), eller penningearrenden eller båda dessa slags arrenden, måtte för år 1886 och återstående arrendetiden medgifvas sådan omsättning af arrendena, att $\frac{1}{3}$ af den lösen, som för naturaarrendena borde enligt kontrakten utgå för år 1886, likasom $\frac{1}{3}$ af penningearrendena, fixerades såsom arrendeavgift i penningar, samt återstående $\frac{2}{3}$ förvandlades för hvarje län efter medium af årsprisen Litt. A för åren 1876—1885 såsom omsättningsgrund till spanmål, $\frac{1}{3}$ råg, $\frac{1}{3}$ korn och $\frac{1}{3}$ hafre, att för hvarje år lösas efter fastställt årspris, för närvarande i markegångstaxan betecknad med Litt. A, dock att hvad sålunda blifvit föreslaget icke borde tillämpas på:

arrenden, hvilka tagit sin början den 14 Mars 1884 och derefter, skogsarrenden och arrenden af till jordbruksegendom icke hänförliga särskildt utarrenderade lägenheter och förmåner, såsom fisken, qvarnar, sågar, hus och tomter m. m.,

arrenden af de för skogsväsendets räkning utarrenderade egendomarne,

arrenden, hvilka redovisades till indelningshafvare på gammal stat, samt andra arrenden, hvilka icke omedelbarligen till statsverket inginge,

arrenden af Malmö och Christianstads hospital förut tillhöriga hemman och lägenheter, samt

arrenden af vissa uppgifna hemman och lägenheter.

Domänstyrelsen har vidare hemställt,

dels att, med bibehållande för fiske och annan till jordegendom ej hänförlig lägenhet af föreskriften i 10:de punkten i nådiga kungörelsen den 10 November 1882 angående förändrade grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner, att arrende skall sättas i penningar, den ändring i berörda stadgande måtte, hvad anginge jordegendom, vidtagas, att vid utarrendering deraf arrendet skulle bestämmas antingen i spanmål af de slag, Domänstyrelsen bestämde, och

penningar eller ock i spanmål och smör jemte penningar, naturaper-sedlarne att lösas efter det under löpande arrendeår i vederbörlig ordning fastställda årspris, för närvarande i markegångstaxan betecknad med Litt. A,

dels ock att, i stället för 7:de och 8:de punkterna i ofvanberörda nådiga kungörelse, måtte deri införas af Domänstyrelsen formulerade bestämmelser, enligt hvilka vid egendoms upplåtande på nytt arrende, derest förre arrendatorn väl brukat egendomen, rätt att öfvertaga arrendet till det fastställda arrendevärdet skulle tillkomma honom eller, om han med döden afgått, hans enka och barn, samt, der optionsrätt icke komme i fråga till begagnande, utan arrendet utbjödes till täflan, arrendeanbuden, när de öfverstege det fastställda arrendevärdet, skulle göras i form af kontant städja, att vid arrendets tillträdande på en gång erläggas. Alternativt har Domänstyrelsen, för den händelse dess förslag i fråga om sättet för beredande af lindring i nu utgående krono-arrenden icke skulle vinna godkännande, ifrågasatt, att med afseende å det särdeles svåra betryck, som, efter hvad vederbörande länsstyrelser vitsordat, för närvarande vore rådande bland arrendatorerne i de sjutton län, hvilka Styrelsens ofvanberörda förslag afsåge, arrendatorerne i dessa län måtte undfå en tillfällig hjälp, hvilken då syntes böra utgå såsom eftergift med vissa procenttal af 1886 års arrenden.»

Sedan Departementschefen härefter närmare redogjort för innehållet af Domänstyrelsens berörda framställning och, jemte öfriga handlingar i ärendet, föredragit deri infordradt utlåtande från Statskontoret, äfvensom i sammanhang härmed anmält åtskilliga af kronoarrendatorer i Stockholms, Upsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Christianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Elfsborgs, Skaraborgs, Vermlands, Örebro, Vestmanlands och Kopparbergs län gjorda underdåniga ansökningar, åsyftande dels ned-sättning i de nuvarande arrendeafgifterna, dels rätt för arrendatorerne att före arrendetidens utgång frånträda sina arrenden, dels ock återin-förande af optionsrätt, anförde Departementschefen vidare:

»Att åtminstone en större del af kronans arrendatorer för närvarande befiner sig i ekonomiskt betryck, torde kunna antagas såsom visst. Härom vittna icke blott de framställningar, länsstyrelserna och Domänstyrelsen lemnat af tillståndet i landets olika delar, utan äfven de talrika motioner, som vid den i sistlidne månad afslutade Riksdagen väcktes i syfte att åt kronoarrendatorerne bereda en vare sig tillfällig eller mer fortvarande lindring i arrendevilkoren.

I främsta rummet torde det sålunda rådande betrycket vara fram-

kalladt af det betydande prisfall, som under de senare åren egt rum å jordbrukets produkter och bland dessa i synnerhet å spanmål. Men äfven andra orsaker hafva utan tvifvel varit dertill medverkande. Den öfverspekulation, som på 1870-talet gjorde sig gällande snart sagdt på alla områden af den ekonomiska verksamheten, lemnade såsom naturligt icke statens arrendeväsen oberördt, utan ledde till högt uppdrifna anbud vid arrendeauktionerna, likasom äfven dertill att äldre arrenden öfvergingo i nya händer emot erläggande af stundom orimligt höga afträdessummor till de förutvarande arrendeinnehafvarne. Så mycket kännbarare måste denna öfverspekulation under närvarande förhållanden återverka på arrendatorernes ställning, som en stor del af dessa vid arrendenas öfvertagande antagligen icke varit i besittning af tillgångar, motsvarande de belopp, hvarmed arrenderätten af dem förvärfvats, och än mindre torde derutöfver egt till sitt förfogande tillräckligt förlagskapital för att kunna uppdrifva den arrenderade egendomens afkastning till ett emot den dryga arrendeafgiften svarande belopp.

Domänstyrelsen har ansett staten böra till det nuvarande betryckets lindrande träda emellan endast för så vidt och i den mån detta hade sin grund i den inträffade förändringen i konjunkturerna, hvilken varit af beskaffenhet att kunna lika litet af arrendatorerne som från kronans sida förutses, men att deremot arrendatorerne borde sjelfve vidkännas följderna af den öfverspekulation, som egt rum vid arrendeuppgörelserna. Utgående från denna uppfattning, har Domänstyrelsen, såsom i det föregående omförmålts, föreslagit en sådan förändring i sättet för arrendeafgifternas utgörande, att en femtedel af dessa skulle beräknas i penningar, men öfriga fyra femtedelar efter medium af årsmarkegången åren 1876 till och med 1885 omsättas till spanmål, $\frac{1}{3}$ råg, $\frac{1}{3}$ korn och $\frac{1}{3}$ hafre, att för hvarje år lösas efter det löpande årets markegångspris. De i nedgående stadda spanmålsprisen skulle då komma att öfva ett motsvarande inflytande på arrendebeloppen, under det att å andra sidan utsigt skulle bevaras åt kronan att vid en åter inträdande stegring i spanmålsprisen genom stigande arrenden vinna ersättning för hvad den nu eftergåfve.

Om det än må erkännas, att arrendeafgifternas bestämmande, till större eller mindre del, i spanmål medför den fördelen att göra arrendatorerne mindre beroende af vexlingar i sädesprisen, synes det mig dock föga lämpligt att, endast på grund deraf att under en kortare årsföljd spanmålsprisen varit i starkt fallande, frångå den allt sedan år 1871 tillämpade grundsats, att arrendena af kronans egendomar böra beräknas och utgöras uteslutande i penningar, samt att sålunda åter införa den för kronoarrendenas utgörande under föregående tid

gällande anordning, som på grund af dess mindre lyckliga verkningar då utdömdes. Då i öfverensstämmelse med de beslut, som förut fattats rörande grundräntans och tiondens omsättning i penningar, de äldre persedelarendena nämnda år utbyttes emot penningearrenden, framkallades denna åtgärd icke mindre af behovet att åstadkomma förenkling i uppbörds- och redogörelseverket, än af vunnen erfarenhet om olägenheterna af det förra betalningssättet, såsom i hög grad försvärande möjligheten såväl för arrendatorerne att kalkylera sina utgifter som för kronan att beräkna sina inkomster. Penningens betydelse såsom den tillförlitligaste mätaren af alla slags värden har sedan den tiden icke minskats, men väl ökats; och, såsom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Södermanlands län erinrar, gäller detta särskildt beträffande jordbruket, då numera icke blott jordbrukarens alla utskylder och en stor del af hans lefnadskostnader utgå i penningar, utan till resultatet af hans ekonomi i öfrigt en mångfald faktorer medverka, hvilka icke ega något sammanhang med prisen å jordbrukets alster eller kunna till sina verkningar bedömas utan tillhjälp af penningen såsom värdemätare. Oafsedt de allmänna olägenheter, som ur nu antydd synpunkt skulle befinnas förenade med en återgång till persedelarrenden, torde mot en dylik åtgärd, såsom medel att bereda arrendeinnehafvarne lindring, med fog kunna anmärkas, att, i all synnerhet om, på sätt Domänstyrelsen föreslagit, arrendespanmålen skulle lösas efter det löpande årets markegångspris, det ingalunda alltid skulle komma att inträffa, att arrendet blefve lägst, då svårigheten att utgöra detsamma vore för arrendatorn störst. Oaktadt det inflytande, den utländska spanmålsimporten utöfvar på sädespriserna inom landet, kan det nemligen antagas såsom visst, att, åtminstone i de orter, som äro i saknad af ett mera utveckladt kommunikationsväsen eller aflägsnare belägna från importorterna, en allmännare missväxt eller felslagen skörd på vidsträcktare områden skulle föranleda en stegring i årsmarkegången å spanmålen, medförande i sin ordning ökade arrendebelopp just vid ett tillfälle, då arrendatorernes betalningsförmåga vore minskad. I hvilken hög grad arrendebeloppen, derest Domänstyrelsens förslag vunne godkännande, skulle år från år komma att vexla äfven under jemförelsevis likartade skördeförhållanden, framgår af de uträkningar, som finnas Domänstyrelsens utlåtande vidfogade rörande de olika verkningarne af förslaget, för den händelse detta kommit till utförande redan år 1885 eller tillämpning deraf skulle vidtagit först år 1886. Den nedsättning i de betingade arrendeafgifterna, som i båda fallen kommit arrendatorerne till godo, skulle i regeln blifvit större i det senare fallet än i det förra; men medan skilnaden i nedsättningen,

beräknad i procent, för flertalet län varierar från 1 till 5 procent, skulle nedsättningen uppgått inom Södermanlands län i förra fallet till 12,3 och i det senare till 20 procent, i Vermlands län i förra fallet till 9,9 procent och i det senare till 21,4 procent samt i Kopparbergs län i det förra till 12 och i det senare till 23,2 procent, under det att i ett län, Gotlands, nedsättningen i förra fallet skulle blifvit större, eller 17,8 procent, emot 13,7 procent i det senare.

Då jag på grund af det nu anförda anser mig icke kunna understödja Domänstyrelsens förslag, i hvad detsamma afser förändring i sättet för arrendeafgifternas utgörande, har jag dock icke kunnat undgå att, lika med bemälda Styrelse, finna, hurusom det inträffade starka prisfallet å jordbrukets produkter påkallar, att någon åtgärd från kronans sida vidtages för att för arrendatorerne lindra följderna af detta prisfall; och synes mig den lämpligaste åtgärden för detta ändamål vara att, såsom Domänstyrelsen alternativt ifrågasatt, bevilja arrendatorerne en tillfällig eftergift å deras arrenden. Ehuru någon bestämd anledning icke för närvarande förefinnes att under den närmaste framtiden förvänta någon väsentligare förändring i de för jordbruket rådande konjunkturerna, vare sig till förbättring eller försämring, lär det likväl icke böra nu ifrågakomma att utsträcka en dylik eftergift till längre tid än den, för hvilken pridförhållandena redan äro fullt kända. Den eftergift, som nu kan varda medgifven, torde sålunda böra afse endast sistförflutna årets arrenden, af hvilka, i följd af det bemyndigande, Eders Kongl. Maj:t i början af detta år lemnat länsstyrelserna att i förekommande fall bevilja anstånd med halfva arrendets erläggande till den 1 nästkommande Oktober, halfva beloppet i de flesta fall ännu torde vara utestående. Om och i hvad mån eftergift å arrendebeloppen äfven för ett eller flera följande år kan böra ega rum, torde få bero af framtida pröfning, sedan utfallet af skörd och sådespris under dessa år blifvit känt. Skäl att låta eftergiften få en till tiden större utsträckning skulle för öfrigt i en viss grad komma att saknas, derest de ytterligare förslag med hänsyn till arrendeväsendet, jag i det följande kommer att framställa, skulle vinna godkännande.

Om än flertalet af kronans arrendatorer för närvarande har att kämpa med ekonomiska svårigheter, är det utom allt tvifvel, att åtskilliga kronoarrenden finnas af den förmånliga beskaffenhet, att deras innehafvare äro i stånd att utan förlust fullgöra sina förbindelser. Det skulle vid sådant förhållande kunna synas riktigast, att eftergift å 1886 års arrenden medgäfvos endast efter föregången pröfning i hvarje särskildt fall och åt de arrendatorer, som dervid funnes vara i behof af

lindring, vid hvilken pröfning ej blott behovet af lindring, utan jemväl af dennas storlek skulle tagas i öfvervägande. Då det måste anses önskligt, att vid en dylik pröfning likartade grunder komme att följas, borde densamma för hela riket helst ske af endast en myndighet och således antingen förbehållas Eders Kongl. Maj:t i Finansdepartementet eller öfverlemnas åt Domänstyrelsen. Enär i hvilketdera fallet som helst besluten torde böra föregås af en utredning hos de lokala myndigheterna, hvarvid i åtskilliga fall undersökning på stället icke torde kunna undvikas, är det emellertid uppenbart, att pröfningen, på dylikt sätt verkställd, icke skulle kunna medhinnas utan alltför stor tidsutdrägt, på samma gång en så betydande tillökning i arbete skulle uppstå för den pröfvande myndigheten, att särskilda arbetskrafter torde få för ändamålet beredas, derest icke arbetet inom verket i öfrigt skulle komma att lida. Med något mindre olägenhet och något större utsigt att i tid medhinnas skulle väl pröfningen kunna anförtros åt länsstyrelserna, ehuru då med uppoffring i större eller mindre grad af den likformighet i besluten, som vore att anse såsom eftersträfvansvärd; men äfven för länsstyrelserna skulle en sådan pröfning erbjuda stora svårigheter och fordra vidlyftiga utredningar. Vare sig alltså pröfningen komme att ske på det ena eller andra sättet, skulle säkerligen omgång och kostnader uppstå, som icke kunde anses uppvägda med den ringa vinst, kronan komme att skörda deraf, att en eller annan arrendator blefve från eftergift å arrendet utesluten.

Jag anser mig derföre och oaktadt de anmärkningar, som från principiell synpunkt kunna göras mot ett sådant förslag, böra förorda, att eftergiften må komma att omfatta samtliga kronoarrenden med undantag endast för vissa grupper deraf, i afseende å hvilka någon särskild undersökning uppenbarligen icke erfordras för att finna, att anledning till eftergift icke är för handen, eller hinder för eftergift möter i särskilda förhållanden. Att härvid en del arrendatorer komme i åtnjutande af nedsättning i sina arrenden, utan att vara deraf i egentligt behof, synes mig icke böra tilläggas alltför stor betydelse, då icke heller desse arrendatorer lära undgått att i större eller mindre mån känna trycket af de förändrade konjunkturerna och någon billighet torde få anses ligga deri, att, när kronan medgifver en tillfällig lindring i arrendevilkoren på den grund, att ett prisfall å jordbruksprodukter egt rum, som icke varit möjligt att förutse, denna lindring kommer äfven de arrendatorer till godo, som i följd af större omsigt vid sina arrendeförbindelsers ingående befinna sig i en mindre ogynsam ställning och i regeln torde vara att räkna till den bästa klassen af kronans arrendatorer.

De arrenden, hvilka synt mig böra uteslutas från eftergift, äro i det närmaste desamma, som af Domänstyrelsen undantagits från den af Styrelsen föreslagna lindring genom arrendeafgifternas omsättning i spanmål och arrendespanmålens lösning på ofvan omförmäldt sätt. Sålunda torde eftergift icke böra medgifvas för

arrenden af skog och fiske samt andra till jordbruksegendom icke hänförliga, särskildt utarrenderade lägenheter och förmåner, såsom qvarnar, sågar, hus och tomter m. m., hvilkas innehafvare torde få anses i det hela oberörda af nuvarande ogynsamma konjunkturer för jordbruket;

arrenden af de för skogsväsendets räkning utarrenderade egendomarne, hvilka med få undantag utgöras af smärre under kortare tid och med särskilda förbindelser i afseende å statens skogsvård upplåtna lägenheter och om hvilkas innehafvare likaledes torde gälla, att prisfallet å jordbruksprodukter icke medfört någon försämring i deras ställning;

arrenden, bestämda i persedlar, att utgöras in natura eller lösas efter löpande årets markegång eller femårigt medelpris, i afseende å hvilka arrenden prisfallet å jordbruksprodukter saknar betydelse eller redan inverkat tillräckligt för att göra ytterligare nedsättning deri obeförlig;

arrenden af Malmö och Christianstads hospitaler förut tillhöriga egendomar, hvilka arrenden, till beloppet bestämda redan för omkring trettio år sedan, lära äfven under nuvarande förhållanden vara att anse såsom låga;

arrendet af Eldgarns kronoäng i Färentuna socken och härad, utarrenderad på 100 år från den 14 Mars 1788 emot visst belopp i hö, att dels levereras in natura, dels lösas efter särskildt bestämda billiga grunder;

arrendet af indragna piparebostället $\frac{1}{16}$ mantal Brännårby i Wansö socken och Södermanlands län, hvilket hemman är för everldlig tid upplåtet åt Wansö församling för folkskoleväsendets räkning emot en årlig afgift af 35 kubikfot 6 kannor spanmål, hälften råg och hälften korn, att lösas efter medelmarkegångspris;

arrendena af indragna pipareboställena $\frac{1}{4}$ mantal Lilla Holgryte i Sandviks socken och Jönköpings län och $\frac{1}{4}$ mantal Gräsöna i Winköls socken af Skaraborgs län, af hvilka det förra genom Krigskollegii resolution den 25 Juni 1753 upplåtits till dåvarande åbon å hemmanet, hans arfvingar och efterkommande under vissa vilkor och emot utgörande af hemmanets jordeboksränta jemte ett årligt belopp derutöfver, numera bestämdt till 20 kronor, samt det senare hemmanet den 15

November 1805 upplåtits dåvarande åbon i hans, hans hustrus och barns lifstid, emot utgörande, utöfver hemmanets ränta, af 3 kronor årligen.

Bland de arrenden, Domänstyrelsen i sitt förslag uteslutit från lindring, förekomma vidare:

arrenden, hvilka uppbäras och redovisas åt indelningshafvare på gammal stat;

samt andra arrenden, hvilka icke ingå omedelbart till statsverket.

Det lär vara uppenbart, att nedsättning i dessa arrenden icke kan vidtagas utan att kränka vederbörande indelningshafvares rätt eller rubba de dispositioner, som med arrendeinkomsten vidtagits, och att således samma arrenden måste från eftergift uteslutas.

Från eftergift torde jemväl böra undantagas de arrenden, hvilka tillkommit under de senaste åren, sedan den hufvudsakliga förändringen i konjunkturerna för jordbruket redan inträdt. Domänstyrelsen har ansett gränsen i detta hänseende böra bestämmas så, att lindring icke borde få åtnjutas i fråga om arrenden, hvilka tagit sin början den 14 Mars 1884 eller senare; men då aftalen om de arrenden, som löpa från midfastan 1884, torde hafva uppgjorts å sådan tid, att arrendatorerne icke i allmänhet kunnat grunda sina beräkningar på senare prisförhållanden än dem, som gälde år 1882, då något väsentligare fall i spanmålsprisen ännu icke egt rum, synes det mig, att billighetens kraf bättre skulle tillgodoses, om endast de arrendatorer uteslötes från eftergift, hvilka avslutat sina arrendekontrakt efter 1884 års början.

Domänstyrelsen har från tillämpningen af sitt lindringsförslag äfven undantagit samtliga arrendatorer af utarrenderade kronoegendomar i Blekinge, Hallands, Gefleborgs, Vesternorrlands, Jemtlands, Vesterbottens och Norrbottens län. Om än någon klagan icke försports från arrendatorerne i dessa län eller oförmåga hos dem att utgöra arrendeafgifterna hittills framträdt, utvisa likväl de yttranden, de lokala myndigheterna derstädes afgifvit, att äfven bland arrendatorerne i nämnda län eller åtminstone dem, hvarest de utarrenderade kronoegendomarne utgör något större antal, såsom Hallands, Gefleborgs och Jemtlands län, ett visst ekonomiskt betryck är rådande, framkalladt delvis af de fallande priserna, men äfven af andra orsaker, såsom i Jemtlands län af den betungande byggnadsskyldighet, hvilken åligger arrendatorerne af militieboställen, utarrenderade medan ännu militieboställsordningens föreskrifter voro gällande. Villigt medgifvande, att, derest fråga nu vore att bereda arrendatorerne en sådan till längre tid utsträckt lindring, som Domänstyrelsens förslag afsåg, tillräcklig anledning måhända icke skulle kunna anses föreligga att i denna lindring inbegripa arrendatorerne i de ifrågavarande länen, anser jag det likväl icke vara skäl

att från åtnjutande af en så beskaffad, endast tillfällig eftergift, som blifvit af mig stäld i fråga, utesluta desse arrendatorer i vidsträcktare mån, än som kan blifva en följd af de här förut af mig tillstyrkta undantagen från eftergiftens tillämpning.

Beloppet af eftergiften synes mig icke böra bestämmas högre än till tio procent af arrendesumman, då nedsättningen skulle komma att motsvara den lindring, som af åtskilliga enskilde jordegare beviljats deras arrendatorer i sistlidet års arrenden; och torde de arrendatorer, hvilka enligt nu angifna grunder skulle blifva berättigade att åtnjuta eftergift, men redan till fullo erlagt sina arrenden för det sistförflutna arrendeåret, böra få uppbära de dem tillkommande belopp kontant, att afkortas å kronans arrendemedel för år 1886. En minskning i denna inkomsttitel, som i staten för nämnda år upptagits till 3,270,000 kronor, skulle i följd af den föreslagna eftergiften komma att uppstå med ett belopp, hvilket torde kunna beräknas till lägst 250,000 och högst 300,000 kronor. Någon åtgärd i anledning häraf påkallas emellertid icke med hänsyn vare sig till 1886 års eller följande års statsregleringar, då, äfven med en dylik minskning i arrendemedlen, 1886 års statsreglering kan påräknas komma att uppvisa öfverskott.

Den lindring för arrendatorerne, som nu af mig tillstyrkts, afser, såsom i det föregående framhållits, endast att mildra följderna af de nedgångna priserna å jordbrukets produkter. Till afhjelpande af det betryck, i hvilket åtskilliga arrendatorer befinna sig i följd af öfverspekulation vid arrendenas öfvertagande, har Domänstyrelsen, enligt hvad jag redan nämnt, icke framställt något förslag, då Styrelsen ansett staten icke böra i detta hänseende träda emellan. För så vidt det gälde endast att låta arrendatorerne och deras löftesmän sjelfve umgälla följderna af lättsinnigt ingångna förbindelser, skulle jag, i likhet med Domänstyrelsen, finna staten icke böra ingripa. Men här tillkommer den omständigheten att kronan, hvilken, såsom egare till den utarrenderade jorden, är intresserad af dennas tillbörliga skötsel, äfventyrar att, derest arrendatorns bristande förutseende för honom leder till obestånd, förr eller senare få återtaga den arrenderade egendomen i ett vanvårdadt eller skadadt skick. Det borde då kunna anses, åtminstone i de flesta fall, skola lända kronan till fördel, om arrenden af ifrågasvarande beskaffenhet ju förr dess hellre upphörde, och vara af kronans eget intresse påkalladt, att anordningar vidtoges, hvarigenom möjlighet härtill bereddtes.

Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Södermanlands, Jönköpings och Malmöhus län hafva ock ifrågasatt, att rättighet att afsäga sig arrendena måtte medgifvas antingen, med vissa angifna

undantag, åt alla de arrendatorer, som i sådant syfte anmälde sig, eller, såsom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Jönköpings och Malmöhus län uppställt sitt förslag, åt de arrendatorer, hvilkas genom kontraktet åtagna arrendeavgift efter pröfning funnes vara högre, än i förhållande till egendomens beskaffenhet kunde vara förenligt med möjligheten för arrendatorn att fullgöra arrendevilkoren och bereda utkomst för sig och sin familj.

Häremot har Domänstyrelsen erinrat, att ett dylikt medgifvande otvifvelaktigt skulle leda derhän, att ett stort antal arrendatorer, äfven sådane, som ej vore i större behof af lindring i sina vilkor, skulle komma att afsäga sig arrendena i förhoppning att vid det prisfall å arrenden, som kunde förväntas inträffa, derest en mängd sådana samtidigt utbjödes, åter komma i besittning af den förut arrenderade egendomen emot den afgift, de sjelfva ville bestämma, och att den lindring i nu utgående arrendeavgifter, som på ett sådant sätt skulle komma desse arrendatorer till del, antagligen skulle uppgå till mycket betydande belopp.

De farhågor, Domänstyrelsen sålunda uttalat för följderna af en arrendatorerne medgifven rätt att uppsäga sina arrenden, synas mig väl öfverdrifna. Någon anledning antaga, att en *allmänna* öferspekulation egt rum vid öfvertagande af de nu i kraft varande kronoarrendena, torde ej förefinnas. I någon betydligare omfattning har öferspekulation antagligen förekommit endast vid den utarrendering af militieboställen, som under de för jordbruket gynsamma konjunkturen på 1870-talet egde rum, medan dessa boställen ännu förvaltades af boställsdirektionerna och upplätos till den högstbjudande. För detta antagande hemtar jag äfven stöd af den uppgift, som vederbörande föredragande hos Domänstyrelsen lemnat å förverkade arrendekontrakt under åren 1878—1885, då nemligen deraf framgår, att det varit hufvudsakligen och nära nog uteslutande bland innehafvarne af de till statsverket dåmera indragna militieboställena, som oförmåga att fullgöra sina förbindelser framträd. De fall, då i öfrigt öferspekulation i någon afsevärd grad egt rum vid arrendeuppgörelserna, i det att arrendatorn vare sig iklädt sig ett allt för högt arrende i form af städja, medan sådan ännu erlades, eller senare i årlig afgift eller till förutvarande innehafvare af arrendet erlagt ett oskäligt afträdesbelopp, torde hafva varit jembörligvis fåtaliga eller åtminstone icke hafva förekommit i den mängd, att ett öfvervägande antal bland arrendatorerne kunna antagas vara i verkligt behof af att lemna sina arrenden.

Men är detta förhållandet, torde också faran, att, derest rätt att upp-

säga arrendena medgåfves, denna rätt skulle komma att i större utsträckning begagnas med beräkning att återförvärfva arrendena till billigare vilkor, icke vara så stor. Med ungefärligen lika grad af sannolikhet, som att vid nytt utbudande ett förut någorlunda skäligen arrende komme att nedgå, skulle det kunna förutses, att arrendeafgiften dervid stegrades utöfver det förutvarande beloppet, och detta så mycket hellre som, då samtidigt med de i följd af uppsägning inträffande arrendeledigheterna ett lika antal arrendatorer blefve utan verksamhet, hvilka åtminstone till större delen torde vilja söka sin utkomst på samma sätt som förut, konkurrens vid de uppsagda arrendenas utbudande icke borde uteblifva. Redan den ovisshet, med hvilken resultatet af arrendets förnyade utbudande sålunda måste emotses, torde blifva tillräcklig att i förening med det band, som vanligen fäster jordbrukaren vid den af honom nyttjade jorden, afhålla en arrendator från att utan tvingande skäl vedervåga en uppsägning.

Om derjemte, såsom det synes mig i sin ordning, vid uppsägningsrätten fästades det vilkor, att arrendator, som toge denna rätt i anspråk, icke skulle ega att vid det uppsagda arrendets utbudande åtnjuta den optionsrätt, som kunde genom arrendekontraktet blifvit honom tillförsäkrad, och icke heller den i 7:de punkten af nu gällande grunder för domänförvaltningen åt arrendator, som väl skött egendomen, medgifna rättighet att efter utropet öfvertaga arrendet emot högsta erbjudna arrendeafgift, skulle sådant i sin mån bidraga att hos arrendatorerne frammana en tillbörlig betänksamhet vid uppsägningsrättens begagnande.

Jag vågar sålunda för min del tillstyrka, att, med det vilkor, jag nyss nämnt, rätt att afsäga sig sina arrenden måtte varda åt arrendatorerne medgifven. Att härvid, såsom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Jönköpings och Malmöhus län ifrågasatt, inskränka rättigheten till de arrendatorer, hvilkas arrenden efter pröfning funnes vara högre, än att de kunde med bibehållen utkomst för arrendatorn och hans familj ur egendomen uttagas, synes mig olämpligt till följd af den tidsutdrägt och de omkostnader, som skulle blifva förenade med en dylik pröfning, åt hvilken myndighet denna än uppdroges, och icke heller vara nödigt, då, efter hvad jag på nyss anförda grunder trott mig kunna antaga, uppsägningsrätten i regeln icke skulle komma att tagas i anspråk i andra fall, än då verklig anledning dertill föreläge. Med denna min uppfattning bör det dock icke kunna anses oförenligt att från uppsägningsrättens tillämpning på förhand utesluta arrenden, i afseende å hvilka all anledning saknas att förutsätta, att öfverspekulation gjort sig derå gällande eller att de för närvarande äro högre, 'än

att innehafvarne utan svårighet förmå att utgöra sina arrendeafgifter. Då det vidare lär vara nödigt att utesluta äfven de arrenden, hvaraf inkomsten uppbäres af enskilde eller är anslagen till vissa statsändamål, torde alldeles samma undantag böra stadgas i fråga om uppsägningsrättens åtnjutande, som i det föregående föreslagits med hänsyn till den tillstyrkta nedsättningen i 1886 års arrendeafgift. Endast beträffande en grupp arrendatorer, som då blefve från rätt till uppsägning utesluten, eller de arrendatorer, hvilka afslutat sina kontrakt efter 1884 års början, torde någon tvekan om undantagets lämplighet här kunna uppstå, då det väl låter tänka sig, att oaktadt de för jordbruket mycket ogynsamma konjunkturen, som alltsedan nämnda tidpunkt varit rådande, en eller annan bland de ifrågakommande arrendatorerne iklädt sig öfverdrivet höga arrenden; men äfven om så skulle vara fallet, synes det mig icke böra ifrågakomma, att staten medgifver återgång af ett så nyss och under sådana förhållanden tillkommet arrendeafstal.

Då en icke alltför kort tid erfordras för att förbereda och besörja förnyad utarrendering af de egendomar, hvaras innehafvare begagna sig af rättigheten till uppsägning, derest sådan varder medgifven, torde det vara nödvändigt, att tidpunkten för de uppsagda arrendenas upphörande icke sättes tidigare än till midfastan 1889 och att viss kort tid förelägges arrendatorerne, inom hvilken de, för att komma i åtnjutande af uppsägningsrätten, hafva att i sådant syfte göra anmälan. Att en dylik uppsägningsrätt torde komma att medföra en icke obetydlig minskning i kronans arrendemedel, är påtagligt. Denna minskning bör dock icke betraktas såsom en förlust, ty i sjelfva verket inträffar här icke något annat, än att kronan, som under kortare eller längre tid af vissa sina egendomar åtnjuter en högre inkomst, än som under normala förhållanden bort kunna påräknas, får denna inkomst reducerad till belopp, som stå i närmare öfverensstämmelse med egendommarnes verkliga afkastningsförmåga, på samma gång ett förhållande afbrytes, som, om det fått fortgå, kunnat genom den arrenderade jordens försämring i en framtid leda till en ännu större minskning i arrendeförkomst. Då rättigheten att efter uppsägning frånträda arrende skulle inträda först den 14 Mars 1889, kommer densamma emellertid icke att utöfva någon verkan på den budget, som under detta år förelägges Riksdagen.

Jag anser mig i detta sammanhang böra fästa uppmärksamheten derpå, att, då medgifvandet att före arrendetidens utgång frånträda ett ofördelaktigt arrende innebär en synnerligen stor förmån för arrendets innehafvare, af rättighetens begagnande torde böra blifva en sjelfklar följd, att under den återstående arrendetiden intill arrendets upphörande

vidare eftergift å den årliga arrendesumman icke må ifrågakomma, äfven om en sådan förmån skulle blifva åt andra kronans arrendatorer beviljad.

Hvad derefter angår de förslag, Domänstyrelsen framställt till ändring i nu gällande grunder för utarrenderingen af kronans egendomar, torde af hvad jag i det föregående anfört framgå, att jag icke kan för min del tillstyrka Styrelsens förslag om arrendeafgifternas bestämmande annorlunda än nu är stadgadt, eller i penningar.

Deremot är jag böjd att ansluta mig till Domänstyrelsens förslag om återinförande af den genom nådiga kungörelsen den 24 Maj 1875 borttagna så kallade optionsrätten, eller rättigheten för arrendator, som väl skött egendomen, att vid arrendeperiodens slut, utan auktion, öfvertaga egendomen på nytt arrende emot den afgift, denna efter uppskattning ansetts skäligen böra betinga.

Genom de år 1882 utfärdade nya grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner hafva visserligen åtskilliga föreskrifter meddelats, egnade att befordra de utarrenderade egendomarnes förbättring. Sålunda har möjlighet blifvit beredd att för torrläggnings- samt större odlings- eller täckdikningsarbeten vinna godtgörelse genom minskning i ett eller flera års arrendeafgift eller i visst fall genom utsträckning af arrendetiden. Byggnadsskyldigheten har ordnats på ett mer tillfredsställande sätt, och der, med Domänstyrelsens medgifvande och efter af densamma godkänd plan, uppförts byggnad, för hvilken kostnaden är större, än som motsvarar den enligt kontraktet bestämda byggnadsskyldigheten, kan arrendatorn redan under arrendetiden härför erhålla ersättning genom eftergift å närmaste årens arrende. I sammanhang härmed har äfven en verksammare tillsyn anordnats öfver det sätt, på hvilket den arrenderade egendomen skötes och arrendevilkoren af arrendatorn fullgöras. Dessa stadganden och denna tillsyn torde likväl icke innefatta tillräckligt verk samma medel för att under alla förhållanden tillförsäkra kronan en tillfredsställande vård om den utarrenderade egendomen. Huru väl tillsynen öfver arrendatorerne än må vara anordnad, kan dermed knappast vinnas mer, än att sådana åtgärder från arrendatorns sida förekommas, som kunna vara att hänföra till ren missvård; men hvarken lärer något af betydelse kunna på den vägen åstadkommas för den arrenderade jordens förkofran och ej heller torde nu gällande vilkor för kronans arrenden innefatta någon särskild eggelse för arrendatorerne att å egendomarne verkställa för-

bättringar, som afse en jemnt fortgående stegrad afkomst eller minskad brukningskostnad. En sådan eggelse att på alla områden af jordbruksnäringen framkalla lifaktighet och befordra vidtagande af förbättringar har man ansett böra åstadkommas genom den så kallade optionsrätten; och obestridligt torde äfven vara, att den är egnad att hos arrendatorn i detta hänseende skapa ett med jordegarens fördel sammanfallande intresse, som knappast torde i samma grad kunna på annat sätt uppnås.

Det är emellertid icke såsom en eggelse att förbättra jorden, som optionsrätten i mina ögon har sin enda eller största betydelse, utan såsom beredande trygghet för en arrendator, med hvilken kronan har anledning vara tillfredsställd, att efter arrendets utgång kunna få detsamma på rimliga vilkor förnyadt. En ersättning för den förmån, optionsrätten i detta hänseende innebär, har man väl i 1882 års grunder för domänförvaltningen sökt bereda genom den der stadgade rättigheten för arrendator, som väl skött egendomen, att efter egendomens utbudande på nytt arrende, om han så önskar, öfvertaga arrendet till den vid auktionen erbjudna högsta arrendeafgiften; men oakadt den erfarenhet, som vid tillämpningen af 1882 års grunder hittills vunnits, synes gifva vid handen, att det berörda stadgandet på ett i allmänhet tillfredsställande sätt uppfyllt det afsedda ändamålet, är det likväl antagligt, att vid inträdande förbättrade konjunkturer för jordbruket ett väl skött arrende, när det på nytt utbjudes, skall locka så många spekulanter, att den förre arrendatorn, derest arrendets bibehållande åt honom göres beroende af bud och öfverbud, skall nödgas härför underkasta sig större uppoffringar, än som kan vara billigt och skäligt.

Då optionsrätten år 1875 afskaffades, utgjorde hufvudsakliga anledningen härtill, att det i åtskilliga fall visat sig, att det fastställda maximiarrendet, till hvilket, med begagnande af optionsrätt, egendom blifvit på nytt arrende åt förre innehafvaren upplåten, icke motsvarade egendomens verkliga arrendevärde, och att derföre, till undvikande af förlust för kronan genom för låga arrenden, ansågs lämpligast, att ledigt arrende alltid ställdes under auktion, på det att sålunda rätta värdet derå måtte utrönas och komma kronan till godo. Såsom vederbörande föredragande hos Domänstyrelsen erinrat, ske arrendeuppskattningarne i allmänhet numera på ett sätt, som lemna helt andra och säkrare garantier för erhållande af ett tillförlitligt arrendevärde, än förhållandet var på den tid, som föregick optionsrättens upphäfvande. I samtliga rikets län, med undantag endast af några få, der jordbruksdomäner i egentlig mening förekomma blott till ringa antal, äro anställda i landtbruk erfarna och med arrendeväsendet särskildt förtrogna

personer, hvilka i stället för kronofogdarne öfvertagit ledningen af arrendeuppskattningarne. De vid förrättningen biträdande två uppskattningsmännen utses på ett sätt, som gifver säkerhet för, att äfven hos dem insigter och erfarenhet i jordbruket skola vara till finnandes i tillräckligt mått; och då anledning dertill förekommer, tillkallas och biträda vid förrättningen, utom landtmätare, äfven skogstjensteman, landtbruksingeniör och särskildt byggnadskunnig person. Också synas arrendeuppskattningarne, sådana de nu ske, hafva tillvunnit sig ett icke ringa förtroende hos allmänheten. En från Domänstyrelsen mig lemnad uppgift rörande den utarrendering af kronoegendomar, som egt rum under de tre sistförflutna åren, utvisar nemligen, att de dervid afgifna högsta arrendeanbudena endast undantagsvis i någon större grad öfverstigit det uppskattade arrendevärdet.

Då optionsrätten, efter min uppfattning, innebär stora fördelar såväl för arrendatorerna som för kronan och då det hufvudsakliga skäl, som föranledde dess afskaffande, eller bristande tillförlitlighet i arrendeuppskattningarne, numera bör anses hafva förlorat sin giltighet, tvekar jag ej att, i enlighet med Domänstyrelsens, af länsstyrelserna nära nog utan undantag biträdda förslag, tillstyrka optionsrättens återinförande, dock så att någon återgång härvid icke må ega rum till åsättande af dubbla arrendevärden eller så kallade minimi- och maximiarronden, utan att, i enlighet med 1882 års grunder för domänförvaltningen, fortfarande endast ett arrendevärde må bestämmas och detta utgöra det belopp, hvartill arrende må genom option öfvertagas. Då nemligen, såsom Domänstyrelsen ock erinrat, en egendom icke gerna kan ega mer än ett arrendevärde, synes åsättandet af minimi- och maximiarronden endast vara egnadt att ingifva vilseledande föreställningar om egendomens afkastningsförmåga.

Såsom afsedd att utgöra en uppmuntran till och en belöning för en förtjenstfull vård om den arrenderade egendomen bör dock optionsrätt icke få åtnjutas, utan att arrendet innehafts under en längre tid. Jag hemställer derföre, att såsom ett vilkor för optionsrättens tillgodonjutande må stadgas, att arrendatorn innehaft arrendet under en tid af minst tio år, räknadt intill arrendeperiodens utgång.

Till mitt tillstyrkande om optionsrättens återinförande anser jag mig vidare böra anknyta två förutsättningar i afseende å optionsrättens tillämpning. Den ena har afseende å det vitsord om god skötsel af den arrenderade egendomen, som utgör vilkoret för optionsrättens åtnjutande. Efter hvad jag tror mig veta, erhöles detta vitsord under den tid, då optionsrätten förut var i kraft, icke så sällan under omständigheter, som på sin höjd bort kunna berättiga till det negativa

omdömet, att arrendatorn icke missvärdat egendomen. Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Södermanlands län har ock funnit sig föranlåten hemställa, att i stället för det vilkor, som nådiga kungörelsen den 17 Juli 1847 innehöll för optionsrättens tillgodonjutande, eller att arrendatorn skulle hafva "väl brukat" egendomen, måtte stadgas, att arrendatorn borde hafva "väl skött och förbättrat" egendomen. I syftet för denna hemställan, eller att vid bedömande af arrendatorns sätt att sköta egendomen temligen stora fordringar böra uppställas, så att rätt till option må komma att grundas icke på en blott försvarlig häfd, utan på en verkligt god skötsel af den arrenderade egendomen, är jag med Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ense; men någon förändring i det i 1847 års författning använda uttrycket synes mig dock icke påkallas, då detta uttryck torde säga tillräckligt, endast detsamma behörigen tillämpas. För en sådan tillämpning torde lämpligast kunna sörjas genom af Domänstyrelsen meddelade anvisningar åt de uppskattningsmän, som få till uppdrag att i första hand bedöma arrendatorns brukningssätt.

En annan omständighet, som förtjenar att synnerligen beaktas icke blott med hänsyn till optionsrätten, utan äfven på grund af sin betydelse för arrendeväsendet i allmänhet, är frågan, i hvad mån öfverlåtelse af arrende på annan innehafvare bör medgifvas. Med skäl torde det kunna sägas, att knappast något annat verkat så hindrande för en gynsam utveckling af arrendeväsendet som de täta ombyten af innehafvare, en del kronoegendomar genom medgifna arrendeöfverlåtelser varit underkastade. Att en egendom, som med korta mellantider går hand ur hand, icke gerna kan vinna förkofran, är naturligt, helst om, såsom oftast är fallet, vid öfverlåtelserna mer eller mindre oskäligen afträdessummor betingas med den påföljd, att efter hand arrenden, som i förste innehafvarens hand kunnat vara gauska fördelaktiga, uppstegras derhän, att de slutligen blifva omåttligt höga. På sådant sätt betages ock all verkan af de försigtighetsmått, kronan vid utarrenderingen kan hafva vidtagit för att skydda sig emot följderna af en öfverspekulation.

I 27:de punkten af de för förvaltningen af kronans domäner den 10 November 1882 utfärdade grunder är stadgadt, att öfverlåtelse af arrende må kunna ske endast med Domänstyrelsens medgifvande; och endast i två fall, då arrendatorn dör eller då han varder försatt i konkurs, har, enligt samma punkt, en bestämd rättighet tillagts i förra fallet åt den affidnes rättsinnehafvare och i det senare åt konkursboet att under vissa vilkor förfoga öfver arrendet. Domänstyrelsen har således i sin makt att i alla andra fall än de två nyss nämnda vägra

begärd arrendeöfverlåtelse. Enligt min uppfattning bör sådan öfverlåtelse medgifvas endast undantagsvis och då mycket bevekande skäl dertill föreligga. Särskildt blir en sådan tillämpning af det åberopade stadgandet af vigt, om optionsrätten återinföres. När en sådan rätt fått begagnas och egendomen på grund deraf tillträds på nytt arrende, bör det nemligen icke tillåtas arrendatorn att utan mycket vägande skäl öfverlåta det nya arrendet på annan, då man med optionsrätten väl velat bereda arrendatorn förmånen att fortfarande få besitta den af honom förut brukade egendomen, men icke möjligheten att realisera arrenderätten i penningar.

Min afsigt är derföre också att i sammanhang med utfärdandet af de förändrade bestämmelser rörande förvaltningen af domänerna, som kunna blifva en följd af den nu från Domänstyrelsen föreliggande framställningen, hos Eders Kongl. Maj:t göra hemställan om meddelande åt Domänstyrelsen af föreskrifter, som kunna vara egnade att främja en sådan tillämpning af gällande stadganden om arrendeöfverlåtelse, som jag nu antydt såsom enligt min åsigt påkallad.

Domänstyrelsen har äfven, till förebyggande deraf att vid arrendens utbudande på auktion den årliga arrendeafgiften må kunna uppstegras till högre belopp, än som öfverensstämmar med egendomens afkastningsförmåga, hemställt, att anbud på högre årlig arrendeafgift än till belopp, motsvarande det fastställda arrendevärdet, icke måtte få antagas och att, der flera anbud till detta belopp förekomme, arrendet måtte få upplåtas åt den, som derjemte bjöde högsta kontanta städja, att vid tillträdet på en gång erläggas.

Detta förslag öfverensstämmar med de stadganden, som voro gällande, intill dess 1882 års grunder för domänförvaltningen trädde i tillämpning. Båda de komitéer, som, den ena under åren 1875 och 1876, den andra år 1880, behandlade frågan om domänförvaltningens omordnande, uttalade sig för städjans borttagande, under framhållande att, om en arrendator genom högt uppdrifna arrendeafgifter lätteligen bringades på obestånd till förlust för sig och sannolik skada för den arrenderade egendomen, detta obestånd endast så mycket säkrare skulle inträffa, om han redan vid arrendets början nödgades i form af kapital betala ett oskäligt tillskott på arrendeafgiften och derigenom urståndsattes att bereda egendomen den kraftigare kultur, som eljest vore möjlig, samt att ett stadgande i syfte att någon del af den eljest på hela arrendetiden fördelade arrendeafgiften skulle vid arrendetidens början på en gång i förskott erläggas särskildt vore olämpligt i ett land med så ringa och så föga utbredd kapitalrikedom som Sverige. Denna komiterades uppfattning vann så väl Eders Kongl. Maj:ts som Riksdagens gillande;

och stadgandet om städja blef i följd deraf i 1882 års grunder för domänförvaltningen uteslutet.

Då Domänstyrelsen nu hemställt om städjans återinförande, har Styrelsen utgått från den förutsättning, att så mycken besinning borde kunna hos arrendespekulanterne påräknas, att desse icke erbjöde högre belopp i städja, än som deras tillgångar i verkligheten medgäfvade dem att utgifva, utan att tillgripa det driftkapital, som erfordrades för egendomens skötsel. Vore denna förutsättning riktig, skulle jag för min del icke hysa någon betänklighet emot städjans återställande. En helt annan uppfattning i detta hänseende har emellertid uttalats af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Södermanlands och Malmöhus län, hvilka båda såsom en af anledningarne till de svårigheter, med hvilka en del arrendatorer hade att kämpa, angifvit, att desse för att åtkomma sina arrenden erlagt så höga städjebelopp, att de derigenom beröfvat sig nödigt förlagskapital. Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Södermanlands län anför särskildt, hurusom erfarenheten gifvit vid handen, att arrendespekulanter icke frågat särdeles efter beloppet af den städja, de utöfver arrendet bjudit, och utan betänkande till betalning af städjan offrat de tillgångar, som bort vara afsedda endast till inköp af inventarier och driftkapital. Då man besinnade, huru ytterst ringa kapital största delen spekulanter på de mindre krono- arrendena gemenligen hade att förfoga öfver, måste äfven en ringa minskning deri blifva för dem ödesdiger; och att förränta samt amortera den skuld, i hvilken arrendatorerne i följd af städjebetalingen måst sätta sig, vore, efter länsstyrelsens förmenande, för arrendatorerne svårare, än att erlagga högre årligt arrende.

Stäld emellan så motsatta uppfattningar om verkningarna af städjan, anser jag mig icke böra i denna punkt af arrendelagstiftningen tillstyrka någon förändring i nu gällande bestämmelser. Jag håller det visserligen antagligt, att städjan ofta nog kan vara egnad att utgöra en hämsko på en öfverdådig arrendespekulation; men der den icke verkat en sådan återhållsamhet, är det å andra sidan uppenbart, att, såsom de två domänkomitéerna och länsstyrelsen i Södermanlands län framhållit, städjan genom de följder, den medför i skuldsättning eller brist på förlagskapital, verkar skadligare än den täflan, som sker medelst anbud på årlig arrendeaftgift. Att vidtaga en åtgärd, som kan leda till förminskande af arrendatorernes driftkapital, kan allra minst anses lämpligt i en tid, sådan som den närvarande, då jordbruket utvecklar sig i en riktning, som medför ett ökadt behof af förlagsmedel.

Det bör i öfrigt bemärkas, att, om optionsrätt medgifves arrendatorerne, frågan om städjans återinförande får en minskad betydelse, i

det att ett jemförelsevis ringa antal arrenden då torde komma att utbjudas till fri täflan. Och i de fall, då en sådan fri täflan kommer att ega rum, bör, i den mån allmänheten vinner insigt om den sakkänne-dom och noggrannhet, med hvilken arrendeuppskattningarne nu verkställas, denna insigt mer än något annat verka till förekommande af öfverspekulation å kronans arrenden.

Jag anhåller slutligen att i sammanhang med förevarande ärende få inför Eders Kongl. Maj:t anmäla en af Domänstyrelsen i skrifvelse den 5 Februari 1886 gjord framställning om anvisande af medel för att sätta Styrelsen i tillfälle att vid arrendeupplåtelse kontant utbetala sådan ersättning, hvartill nuvarande arrendator enligt de för hans arrende gällande föreskrifter kan finnas berättigad för öfverbyggnad å egendomen, i stället för att, såsom mom. 5 af 15:de punkten i nådiga kungörelsen den 10 November 1882 föranleder, förbinda tillträdande arrendatorn att gälda dylik ersättning.

Genom 1882 års arrendelagstiftning har arrendatorernes byggnadsskyldighet blifvit på det sätt reglerad, att arrendatorn antingen har att under arrendetiden utföra vissa bestämda nybyggnadsarbeten i enlighet med därför vid arrendeaftalets tillkomst upprättad plan eller ock att vid arrendetidens utgång redovisa nybyggnad, motsvarande i värde ett vid utarrenderingen bestämdt lika penningebelopp för hvarje år af arrendetiden. Härutöfver får ingen byggnad å egendomen utföras utan Domänstyrelsens särskilda medgifvande; och då Domänstyrelsen för den öfverbyggnad, som med dess begifvande eger rum, har sig öppet att, om Styrelsen så finner lämpligt, bereda arrendatorn ersättning genom eftergift å närmaste årens arrende, bör i fråga om de arrenden, som afslutats med tillämpning af 1882 års författning, endast undantagsvis kunna inträffa, att vid arrendetidens utgång arrendatorn har fordran för öfverbyggnad och då i alla händelser icke till större belopp, än att gäldandet deraf utan olägenhet kan påläggas den tillträdande arrendatorn.

Domänstyrelsens förevarande framställning afser också endast de äldre arrenden, som tillkommit före utfärdandet af 1882 års grunder för domämförvaltningen. Arrendatorn hade då skyldighet att hålla egendomen efter vissa allmänna grunder fullständigt bebyggd; och den nybyggnad, som under arrendetiden af honom utförts, godtgjordes med årsberäkning eller så, att hvarje byggnad efter särskilda upp-

skattningsgrunder beräknades motsvara byggnadsskyldigheten för visst antal år af arrendetiden. Om härvid större nybyggnad befans vara af arrendatorn verkställd, än som, med dylik beräkning, motsvarade alla åren af arrendetiden, egde han att för den öfverskjutande nybyggnaden eller "öfverbyggnaden" undfå ersättning af efterträdaren i arrendet, med rätt för denne att tillgodoräkna sig den inlösta öfverbyggnaden å sin byggnadsskyldighet.

Såsom en öfvergångsanordning är nu i det af Domänstyrelsen åberopade momentet af 1882 års grunder stadgadt, att den öfverbyggnadsersättning, som kan tillkomma innehafvare af äldre arrende, skall till honom gäldas af den nye arrendatorn, utan att likväl derigenom någon minskning för den senare inträder i hans egen nybyggnadsskyldighet enligt nu gällande författning. Den öfverbyggnadsersättning, som under nuvarande förhållanden kan varda en tillträdande arrendator till gäldande ålagd, blir således i sjelfva verket att anse såsom en del af hans arrende, erlagd genast vid tillträdet.

Domänstyrelsen har i den nu anmälda skrifvelsen anfört, att, då någon betydligare öfverbyggnadsersättning ifrågakomme, sådant i hög grad försvårade möjligheten att för egendomen erhålla ny arrendator, allra helst som öfverbyggnadsersättningen icke kunde blifva till beloppet bestämdt känd förrän vid afträdessynen och således vid tiden för arrendeauktionen endast kunde approximativt beräknas. Men äfven om anbud å arrendet erhöles, hade erfarenheten visat, att genom det nu stadgade sättet för öfverbyggnadsersättningens utgörande verkliga förluster tillskyndades kronan genom arrendeafgiftens starka nedgång under hvad som motsvarade egendomens rätta arrendevärde. Sålunda hade för tre uppgifna egendomar, der större öfverbyggnad förekommit, i arrende erhållits tillsammans endast 12,510 kronor, medan samma egendomars arrendevärden, ehuru af Domänstyrelsen fastställda med tagen hänsyn till den tillträdaren åliggande öfverbyggnadsersättningen, sådan den kunnat då beräknas, uppgått till 18,000 kronor. Skillnaden mellan arrendevärdena och de erhållna arrendeafgifterna utgjorde sålunda för år räknadt 5,490 kronor eller för hela arrendetiden 109.800 kronor, medan deremot öfverbyggnadsersättningen vid alla tre egendomarne, sådan den slutligen blifvit bestämd, uppgått till 41,828 kronor 48 öre.

Till förekommande af sådana förluster, som i de nu omnämnda fallen träffat kronan, har Domänstyrelsen ansett kronan böra sjelf öfvertaga betalningen till afträdande arrendator af honom tillkommande öfverbyggnadsersättning i stället att utbjuda arrendet med förbindelse för den nye arrendatorn att gälda densamma; och har Styrelsen hemställt,

att för dylikt ändamål ett årligt förslagsanslag å 20,000 kronor måtte tillsvidare varda ställdt till Styrelsens disposition.

Det torde vara otvifvelaktigt, att, der afträdande arrendator har en större fordran för öfverbyggnad, förbindelsen för nye arrendatorn att godtgöra denna, vid arrendeuppgörelsen ännu icke till siffran kända fordran kan i många fall verka mer nedtryckande på arrendeafgiften, än som står i rimligt förhållande till öfverbyggnadsersättnings storlek, och att det i sådana fall bör vara i kronans intresse att sjelf erlægga beloppet. Kungörelsen den 10 November 1882 angående domänförvaltningen synes ock förutsätta, att understundom ett dylikt sätt för öfverbyggnadsersättnings gäldande skulle kunna ifrågakomma, då nemligen det af Domänstyrelsen åberopade 5:te momentet i 15:de punkten af samma författning innehåller, att ersättning för öfverbyggnad skall af nye arrendatorn gäldas, »der icke i arrendekontraktet med honom varder annorlunda bestämdt». Att kronan sjelf öfvertager betalningen af sådan ersättning torde dock böra ske, då öfverbyggnaden är af någon större betydighet och endast efter pröfning af Eders Kongl. Maj:t i hvarje särskildt fall. Derest denna min uppfattning gillas, lära utgifter för ifrågavarande ändamål endast mera sällan behöfva ifrågakomma och något särskildt anslag för ändamålet icke behöfva äskas, utan det vara tillfyllest, att Eders Kongl. Maj:t begär Riksdagens bemyndigande att i förekommande fall låta af tillgängliga medel förskjuta för öfverbyggnads inlösen erforderligt belopp, att sedermera anmälas hos Riksdagen till ersättande.

Åberopande hvad jag nu anfört, hemställer jag i underdånighet, att Eders Kongl. Maj:t måtte i nådig proposition föreslå Riksdagen att *dels* medgifva, att arrendatorerne af kronans utarrenderade egendommar må å arrendeafgiften för sistförflutna arrendeår åtnjuta eftergift med tio procent, att afdragas å den del af arrendebeloppet, som ännu må vara obetald, eller, der arrendeafgiften blifvit till fulla gulden, uppbäras kontant, att afkortas å 1886 års arrendemedel; dock att från åtnjutande af denna eftergift undantagas innehafvarne af följande arrenden, nemligen:

arrenden, hvarom kontrakten afslutats efter 1884 års början;
arrenden af skog och fiske samt andra till jordbruksegendom icke hänförliga, särskildt utarrenderade lägenheter och förmåner, såsom fisken, qvarnar, sågar, hus och tomter m. m.;

arrenden af de för skogsväsendets räkning utarrenderade egen-
domarne;

arrenden, bestämda i persedlar, att utgöras in natura eller lösas
efter löpande årets markegång eller femårigt medelpris;

arrenden af Malmö och Christianstads hospitaler förut tillhöriga
hemman och lägenheter;

arrendena af Eldgarns kronoäng i Stockholms län samt af in-
dragna pipareboställena $\frac{1}{6}$ mantal Brännårby i Södermanlands län,
 $\frac{1}{4}$ mantal Lilla Holgryte i Jönköpings län och $\frac{1}{4}$ mantal Gräsöna i
Skaraborgs län;

arrenden, hvilka redovisas till indelningshafvare på gammal stat;
samt andra arrenden, hvilka icke ingå omedelbarligen till stats-
verket;

dels jemväl medgifva, att med enahanda undantag, som om-
förmälts i föregående punkt, kronans nuvarande arrendatorer må ega
att, der de så önska, uppsäga sina arrenden till upphörande den 14
Mars 1889, med iakttagande härvid,

att uppsägningen skall göras skriftligen hos Eders Kongl. Maj:ts
Befallningshafvande i länet inom två månader, efter det kungörelse i
ämnet af Eders Kongl. Maj:ts utfärdats, och åtföljas af arrendelöftes-
männens förklaring, att de oberoende af att arrendet sålunda kommer
att afträdas tidigare, än arrendeaftalet bestämmer, vidblifva sin borgen
för fullgörande af de arrendatorn åliggande förbindelser,

samt att arrendator, hvilken begagnar den medgifna uppsägnings-
rätten, icke må vid den arrenderade egendomens utbudande på nytt
arrende åtnjuta vare sig optionsrätt, äfven om sådan varit honom
genom arrendekontraktet tillförsäkrad, eller den nu i 7:de punkten af
gällande grunder för förvaltningen af kronans domäner stadgade rätt
för arrendator, som väl brukat egendomen, att efter arrendets utbu-
dande öfvertaga detsamma emot erläggande af högsta erbjudna arrende-
avgift;

dels för sin del besluta, att de i 7:de och 8:de punkterna af
nådiga kungörelsen den 10 November 1882 meddelade bestämmelser
rörande förvaltningen af kronans jordbruksdomäner skola utbytas mot
följande stadganden:

7:o Sedan arrendevilkoren blifvit af Domänstyrelsen fastställda,
skall, derest förre arrendatorn enligt äldre kontrakt är berättigad till
optionsrätt eller innehaft arrendet så lång tid, att denna tillsammans med
återstående delen af arrendetiden uppgår till tio år, och han egen-
domen väl brukat, hvilket tillhör Domänstyrelsen att efter derom vid
arrendeuppskattningen och af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande af-

gifna yttranden pröfva, arrendet, innan detsamma offentligen utbjudes, till det fastställda arrendevärdet hembjudas förre arrendatorn eller, i händelse han med döden afgått, hans enka och barn; börande i senare fallet, derest arrendatorn efterlemnad både enka och barn eller flera barn, dessa föreläggas att, om de vilja arrendet gemensamt bibehålla, till handhafvande för deras räkning af egendomens skötsel anmäla lämplig person.

Göres ej inom förelagd tid anmälan om arrendets öfvertagande eller varder ej, då enligt föregående punkt sterbhusdelegare åligger att anställa viss person för egendomens skötsel, härtill inom sådan tid anmäld person, som af Domänstyrelsen godkännes, anses optionsrätten förfallen, och varde, i sådant fall eller då optionsrätt ej eger rum, efter kungörelse, som skall innefatta egendomsbeskrifning, under rättelse om arrendevilkoren och det arrendevärde, Domänstyrelsen ansett egendomen böra betinga, samt öfriga nödiga anvisningar, arrendet utbjudet å offentlig auktion, hvilken förrättas samtidigt hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet och å plats i orten, som af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande bestämmes, af kronofogden eller annan af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnad kronobetjent.

Före auktionen må jemväl skriftliga förseglade anbud ingifvas till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, hvilka anbud, sedan det muntliga utropet blifvit med klubbslag afslutadt, öppnas och jemte de erhållna muntliga anbuden underställas Domänstyrelsens pröfning; egande Styrelsen till arrendator antaga den högstbjudande, som för sitt anbud stält godkänd säkerhet, der anmärkning emot hans frejd icke förekommit och han icke förverkat arrenderätt till kronoegendom under sådana omständigheter, att Styrelsen finner honom till arrendator olämplig. Är antagligt anbud, motsvarande minst det åsatta arrendevärdet, icke afgifvet, bör arrendet å ny auktion utbjudas.

På Styrelsen ankomme derefter att, med iakttagande af ofvan stadgade vilkor i afseende å säkerheten samt arrendatorns person och frejd, arrendet åt den vid senare auktionen högstbjudande upplåta eller, i händelse antagligt anbud dervid icke erhållits, om egendomens skötsel tills vidare efter omständigheterna förordna.

Ej må någon klaga deröfver, att hans anbud ej antagits.

8:o Vid utarrendering i här ofvan stadgade ordning skall bland arrendevilkoren intagas det uttryckliga förbehåll, att, derest efter arrendetidens utgång egendomen i sin helhet eller till någon del ej vidare kommer att utarrenderas eller vederbörande embetsmyndighet skulle finna lämpligt att egendomen eller en del deraf under ett arrende med annan egendom upplåta, arrendatorn då icke eger att för den

honom eljest tillkommande optionsrätt af kronan fordra eller erhålla någon ersättning.

dels ock förklara, att, der Eders Kongl. Maj:t efter framställning af Domänstyrelsen finner ersättning, hvartill nuvarande arrendator enligt de för hans arrende gällande föreskrifter kan finnas berättigad för verkställd öfverbyggnad, böra af kronan gäldas, härför erforderligt belopp må af tillgängliga medel förskjutas, att sedermera anmälas hos Riksdagen till ersättande.»

Hvad föredragande Departementschefen sålunda yttrat och hemställt, deruti Statsrådets öfrige ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen gilla och bifalla; och skulle nådig proposition till Riksdagen aflåtas af den lydelse bilagan — — vid detta protokoll utvisar.

Ex protocollo:

Hans Wachtmeister.
